

KRIJES

OMLADINSKI LIST
ZA POUKU I ZABAVU

UREĐUJE:

VELIMIR DEŽELIĆ

ODGOVORNI UREDNIK:

JOSIP KREINZ

BROJ 4.

GOD. I.

IZLAZI:

SVAKOG 1. I 15. DANA U MJESECU,
TIJEKOM ŠKOL. GODINE.

POJEDINI BROJ 20 FIL. — GOD. CIJENA 3 KR.

1909

Sadržaj:

Mil. Evin: Gaju	65
Megal Eirenon: Priča hijeroglifa	65
Nikola Severinski: Komet Halley	67
Phil. M. Katalinić: Hrvatska na nebu	68
Phil. Dimitrije Vac: Život i običaji grčkoga naroda. II. Vjera i bogoštovlje. (Nastavak)	69
E. V. Uspom na Keopsovu piramidu	72
G—č. Pred operacijom	72
Ivan Berti: Smrt našega druga Ivana Zl. Majcana	75
Vladimir Cicak: O vladanju	76
Duro V—č: „Ludendo discimus“. (Jednostavni pokus reakcije)	77
Svašice; — Zagonetke; — Rebusi; — Sala; — Amateurov kutić.	
Slike: Komet Halley. — Uspom na Keopsovu piramidu. — Umjetna vigneta. —	
† Ivan Zl. Majcan. — Slika k članku „Ludendo discimus“; — M. Sertić: Talijanski ratni brod u Mlecima.	

Spomen dani

(od 1. do 15. prosinca.)

1. 1758. Bitka kod Reichenbacha. Zapovjednik slunjskog bataljuna bio je Žižka Troonovski posljednji potomak slavnog vode Husita.
2. 1282. Kralj Tvrtko podjeljuje Dubrovniku povlastice. — 1805. Trocarska bitka kod Slavkova. (Napoleon prvi put potučen.) 1852. Napoleon III. postade carem.
3. * Franjo Prešern, slavni slovenski pjesnik, u Vrbi u Kranskoj. („Luna sije“) — 1818. Mex Pettenkofer, slavni kemik i higijeničar.
4. 1808. * Franjo Milašević, kanonik, latinski i kajkavski pjesnik, u Bednji. — Luigi Galvani, izumitelj galvanizma (žabji kraković).
5. 1757. Pobjeda Fridrika Velikog kod Leuthena. — 1791. † Mozart, jedan od najslavnijih kompozitora.
6. 1455. dođe u Segedin na sabor kralj bosanski Stjepan Toma Ostojić, da se kao vazal pokloni ugar.-hrv. kralju Matiji. — 1878. † Matija Mesić u Zagrebu, prvi rektor hrv. sveučilišta.
7. 1808. * Mate Botteri, prirodoslovac, na Hvaru. — 1905. Francuski senat prihvaća rastavu Crkve od države.
8. 1638. † Ivan Gundulić, najslavniji dubrovački pjesnik („Osman“, „Dubravka“). — 1542. * Marija Stuart, nesretna škotska kraljica. 1969. Otvaranje vatikanskoga koncila (infalibilitet — neprevrtljivost sv. Oca pape).
9. 1843. Krvavi sukob na Markovu trgu u Zagrebu prigodom županjske restauracije. (Pjesnik Bogović ranjen.) — 1641. † A. van Dyck, slavni nizozemski slikar.
10. 1806. * Pavao Stooš u Dubravici, jedan od prvih hrvatskih pregalaca za ilirskog pokreta. — 1889. † Dr. Ante Kovačić, hrvatski pjesnik, u Stenjevcu. — 1898. Pariški mir između Španije i Saveznih država.
11. 1572. † Franjo Frankopan Slunjski, ban hrv. u Zagrebu. — 1718. Karlo XII., kralj Švedski, ubijen kod Frederiksterna u Norveškoj.
12. 1861. * Janko Leskover, hrv. novelist, u Valentinovu. — 1766. * Gottsched, njem. pisac i kritičar.
13. 1871. † August Šenoa, prvi hrv. romanopisac (Zlatarevo zlato, Kletva; Diogenes itd.). — 1799. Henrik Heine, njem. lirski pjesnik.
14. 1815. * Gjurio Smičiklas, biskup križevački, u Rešovu. — 1799. † George Washington, osnivač nezavisnosti Sjedinjenih država sjeverne Amerike i njihov prvi predsjednik.
15. 1879. Otvaranje prve umjetničke i obrtničke izložbe u Zagrebu.

Nove marke.

C	= crno
Cv	= crveno
Ij	= ljubičasto (violet)
Nž	= narančasto žuto
M	= modro
R	= ružičasto (rosa)
Sm	= smeđe (braun)
Siv	= sivo (grau)
Z	= zeleno

Ž	= žuto
svj	= svijetlo
t	= tamno
:	= n. pr. C; tž = crni tisak na tamno žutom polju.
x	= pretisak (Aufdruck)
W	= znak u papiru (Wasserzeichen)
zz	= zubičast (gesäht)
	= nenastubljeno.

Antigua je izdala treću marku jednoboje serije ove engleske kolonije. Prijedlozak je obični, a isto i stari oveći format. „W“ se ponavlja po više puta. N = kruna sa CA, zz = 14. One (1) Penny R.

KRIJES

OMLADINSKI LIST ZA POUKU I ZABAVU.

BR. 4. U ZAGREBU 1. PROSINCA 1909. GOD. I.

GAJU.

Mil. Evin.

Kad gusta svila Hrvatskom se tama,
Kad bratac brata bratom zvao nije,
Kad tuđe ime Hrvat primit htjede,
A svoje bacit — tad se Ti pojavi.

I sjajna zv'jezda vodila je Tebe
I gustu našu raspršila tamu
I krenula Te, da nam budeš vođom
Te danas vodiš prosvjeti i znanju.

I ti si bio prvakom prvaka
I izveo nas iz te guste tame
I vratio nas sreći i slobodi,
Stog Hrvatskom će slava v'jek Tiorit.

Priča hijeroglifa.

(Nastavak.)

Megal Eirenon.

I. Na parobrodu.

Afrička se je obala vidjela još samo kao tamnožuta granica neba i mora. Žamor šarene vreve aleksandrijske luke već je odavna utihnulo — već je i parobrod zaplovio u ono lijepo modro more, a ostavio ono od Nila zamuljeno — kad sam otkinuo pogled od one zemlje priča i bajki — kad sam se uskim stubama spustio s palube.

Dr. je Louis Alden već odavna bio u našoj kabini — kod svoje mumije. Izvadio je onaj svitak papirusa i zagledao se u hijeroglifa.

Kad sam otvorio vrata podigao je oči i radosno kliknuo: „Čuj druže, ovi papirusi nijesu obične mrtvačke knjige kao kod mnoštva drugih mumija, to nijesu one obične mrtvačke molitve — ne, to je, ako se ne varam, životopis ove mumije!“

Moram priznati — i ako se dosele nijesam baš mnogo interesirao za tu mumiju, najednom sam sada živo zaželio, da saznam, kakav li je život provodilo ovo biće, koji je živjelo tamo prije hiljade godina?

„Pravo je rekao šeh Husein, da od Kaira ne ćemo imati nikakvih neprilika — prekine me Alden.

Ja nijesam na to ni odgovorio — zagledao sam se u one papiruse, koji su ležali preda mnom, žudio sam da saznam, što u njima piše. Znakovi su bili veoma zamršeni i nejasni, znao sam, da će ih teško biti odgonetnuti, a ipak bih htio znati, što je bilo, što li je doživjelo ovo tijelo, dok je u njem bila duša.

Profesor je sigurno opazio moju zamišljenost i dosjetio se, što mislim, jer je primijetio: »Da, golemi me posao čeka. Možda ću i čitav život trebati, da razaberem iz ovih znakova riječi, iz riječi smisao — dok saznam, što pričaju hijeroglifi.«

Sad sam tek i ja došao na pomisao i zapitah: »Pa kakav je taj alfabet ti hijeroglifi? Istina čuo sam već u školi, da ih je odgonetao neki Champollion, kad se je našao onaj natpis od Rosetta, gdje je bio uz egipatski i grčki tekst — ali onda nijesam ni pomislio na težinu i način odgonetavanja — naučio sam ono mjesto iz povijesti — ta onako, kako to većina đaka uči.«

Dr. Louis Alden veoma me rado uputi u ono, što nijesam znao te počeo: »Hijeroglifi su jedno od najstarijih pismâ, koje su ljudi rabili već pred 6000 godina. Ponajprije su cio događaj doista u kamen uklesali i tako rekli ono što su htjeli, no poslije im je pojedina slika prikazivala samo jedno slovo i to redovito ono kojim riječ počinje, n. pr. sova se egipatski zove »ma« a bilježi se za slovo »m«. Ovo se egipatsko pismo čita s desna na lijevo, ali često i obratno.«

»Dakle je to već prva teškoća, zar ne?« upitah.

»Dakako« — reče profesor — »no nije to baš tako teško, jer smjer pisanja možemo razabrati po slikama. Lice je slike okrenuto prema smjeru čitanja.« Do odgonetanja slova došlo se pomoću imena »Ptolemaios i Kleopatra.«

»Pa kako se je znalo, koje su riječi u tekstu imena?« — upitah opet ja.

»Dobro, dobro« — nastavi Louis — »stari su Egipćani običavali imena metnuti u okvir. Champollion je ona dva imena našao i na natpisu Rosetta i na jednom obelisku, on je oba imena prerisao i počeo odgonetati.«

Profesor mi sad nariše na papiru dvije grupe hijeroglifa pa nastavi:

»Ovo su imena »Kleopatra« i »Ptolemaios«. Nakon razmišljanja zaključio Champollion, da onaj »trokut« na prvoj slici mora značiti »k«, koji ne dolazi u imenu Ptolomej, »lav« mora biti »l«, jer dolazi u obadvije, a nalazi se i kod Ptolemaiosa na četvrtome mjestu. Onaj »nož« mora da je »e«, a nalazi se podvostručen na onome mjestu, gdje je stajao grčki α. Četvrti znak, onaj »cvijet«, pojavio se kako i treba na trećem mjestu u riječi »Ptolemaios«, dakle je »o«, isto je i s onim »četverokutom«, koji mora da je »p«.

»Dakle do sada imamo slovo »k« i slova »l, o, p«, koja dolaze i u »PTOLEMAIOS« i u »KLEOPATRA«, rekoh.

»Da« — odgovori profesor — »no sad je u riječi »Kleopatra« na šestom mjestu ona »ptica«, to bi morao biti »a«, koji u istom imenu dolazi dva puta. Ona »ruka« je »t«, premda u »Ptolemaios« imademo za slovo »t« drugi znak, naime onaj »polukrug«, i to je doista zadalo odgonetaču najviše truda. Isti »polukrug« vidio je i u prvoj riječi, ali je našao, da je to stalni nastavak »t« kod svih ženskih imena, dok je ono zadnje, točka, tek radi simetrije. Osmi znak »usta« je slovo »r«, a ne nalazi se u drugoj riječi.«

»Dakle sad znamo sva slova u riječi »Kleopatra« — pridometnem — »dok su još neodgonetana u »Ptolemaios« ono peto i osmo — ali to je svakako »m« i »s«.

• Vidi našu sliku, gdje je smjer čitanja od lijeva na desno. (Ured.)

»Sve bi to dobro bilo« — nastavi doktor — »jer bi na taj način lagano sastavili alfabet i onda čitali, no teškoća leži u tom, što pojedini znak često ne znači samo jedno slovo, već cijelu riječ. Tako n. pr. onaj »lav« nije uvijek samo »l«, već može značiti i riječ lav, snaga, odvažnost, srčanost i slično, a tako i ostali znakovi. To je najteže, a teško je često i radi toga, jer se ne upotrebljavaju uvijek za isto slovo isti znakovi n. pr. već naš »t«, a onda onaj, koji piše u brzini često načini nejasan znak, ili je boja kroz tisuće godina izbljedila, papirus izgrizen, a znakovi zamršeni.«

Već iz ovog kratkog tumačenja uvidjeh svu težinu odgonetanja, ipak zamolih dra. Louisa Aldena riječima: »Molio bih te, prijatelju, bi li mi htio, kad odgonetaš sve po malo, pripovijedati, što piše?«

»Drage volje« — reče profesor — »ali počeo ću čitati tek kod kuće, a ti mi možeš doći svaki mjesec pa ćeš čuti, što sam odgonetao. Rado ću ti pričati priču hijeroglifa.«

(Nastavak slijedi.)

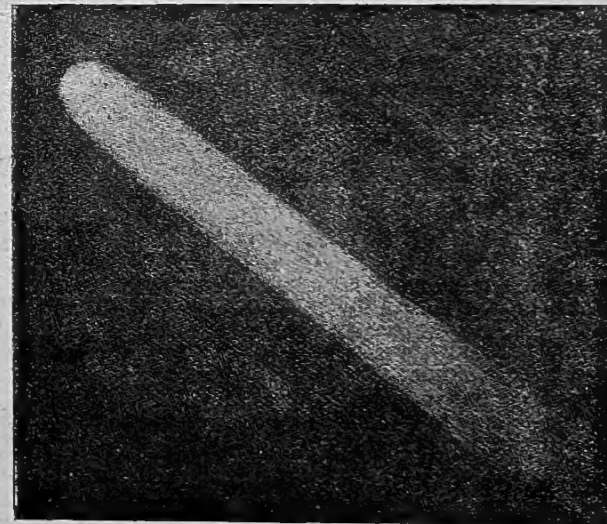

Komet Halley.

Nikola Severinski.

Većina ljudi misli, da su u svom životu već vidjeli po koju zvijezdu repaču ili komet. Kad se naime pojavi na nebu zvijezda, koja proleti nebeskim svodom, a gdje kada povuče sa sobom dugi rep, to se u narodu običaje kazati, zvijezda repača je pala, no to je potpuno krivo, jer su ove pojave t. zv. krijesnice ili meteori. Krijesnicu vidio

je sigurno već svaki čovjek, ali opet dvojim, da će se naći čitalac, koji je već jednom ugledao krasnu pojavu zvijezde repače ili kometa. Razlika između meteora (krijesnice) i kometa (zvijezde repače) jest, da se meteor pojavi na jednom, nenadano, a zatim, »lahko vidljivom brzonom« proleti nebeskim svodom i za nekoliko časaka već je ugasnuo. Protivna svojstva imade komet; on obično imade svijetli trak, koji nalikuje repu, a

Komet Halley (86. l. 1836.)

možemo ga kroz tjedne i mjesece vidjeti na noćnom nebu samo točnim motrenjem moći ćemo ustanoviti, da se giba

Glasoviti zvjezdoznanac Halley (1656.—1742.) bavio se proračunavanjem puteva raznih kometa i našao, da kometi, koji su se pojavili u godinama 1531., 1607. i 1682., prolete u svemiru istim putevima, dakle da ne imade nikakove dvojbe, da se u ovim slučajevima uvijek radilo o jednoj te istoj pojavi. Kad se svijetom pronio glas o Halleyovom otkriću, računali su Madame Lepante i francuski matematičar Mairant punih šest mjeseci, da se osvjedoče o istinitosti Halleyovog računa. Prigodom ovoga proračunavanja ustanovili su, da će se ovaj komet utjecajem planeta Jupitera, istom 13. travnja 1759. pojaviti. Već godinu dana unaprijed gledali su zvjezdznanci sa svojim spravama na nebo i svaki se čas veselio, da će ga on prvi otkriti. Sreća međutim ne bijaše stručnjacima sklona, jer ga je prvi opazio priprost seljak, nedaleko Dresdenu, imenom Pahlitsch.¹

Astronomi Burckhard i Rosenberg proračunali su zatim, da će se ovaj komet, koji nazvaše po Halleyu, jer mu je on prvi proračunao put, opet godine 1835. povratiti, što se i zbilo uz pogriješku od 4 dana.

Pošto se saznalo, da se ovaj komet povraća svakih 74 godina, moglo se na temelju starih kronika ustanoviti, da se je pojava Halleyevog kometa prvi puta zabilježila godine 12. pr. Kr.

Jedna od najljepših pojava Halleyevog kometa bila je god. 1456. Pošto se u staro vrijeme mislilo, da kometi donesu nesreću, pobojavao se u ono doba cio svijet, jer se općenito mislilo, da ova pojava javlja veliki rat s Turskom (1451. bio je pad Carigrada), dok su drugi opet tvrdili, da je nedužni Halleyev komet prouzročio smrt glasovitog junaka Hunjady-a.

Po računu jednog za sada anonimnog engleskog astronoma pojavit će se Halleyev komet godine 1910. Već u prosincu 1908. natjecale su se zvjezdarnice, da što prije otkriju taj komet. Donekle je čudno bilo, kad se početkom rujna 1909. razglasilo, da ga je prvi otkrio vješti fotograf u astronomiji Wolf na Heidelberškoj zvjezdarni, koja svakako nije najveća, ali je zato jedna od najvrsnijih zvjezdarnica na svijetu. Sam komet nije otkrilo čovječje oko, ali ga je zato zabilježila fotografska ploča, koja je bila spojena sa dalekozorom, i to zato, jer je fotografska ploča mnogo osjetljivija, nego naše oko. Što se tiče mjesta kometa na noćnom nebu, mogao se je početkom rujna jedino motriti u jutro, a giba se prilično brzo prema zapadu, tako da će 23. ožujka 1910. prigodom zalaza sunca iščeznuti u velikom sjaju sunčanih zraka. Istom sredinom travnja vidjeti će se ova pojava na jutarnjem nebu u najvećem sjaju. 14. svibnja b. g. bit će najbliži našoj zemlji, a 18. svibnja vidjet ćemo ga opet u večer. 22. svibnja b. g. moći ćemo se još 3 sata 17 časaka diviti njegovoj krasoti.

Kao dokaz, da su ovi proračuni valjani, navest ću, da je bečki astronom dr. Holetschek unaprijed izračunao, da će Halleyev komet početkom rujna 1909. biti u veličini zvijezde 16. reda, što je i bilo — dakle vjerojatno, da će i daljnji proračuni točno uslijediti.

Hrvatska na nebu.

Phil. M. Katalinčić.

Radi se o novom planetu, koji je dobio ime naše domovine Hrvatske. Otkrio je taj planet dne 13. ožujka 1906. dr. August Hopff na zvjezdarni Königstuhl u Heidelbergu u Njemačkoj. Ovih dana je obavijestio dr. Otona Kučeru,

¹ Littrow, Wunder des Himmels, 1897. str. 529 — Palitzsch.

ravnatelj naše zagrebačke zvjezdarne, da je taj planet okrstio imenom »Croatia« na uspomenu utemeljenja prve hrvatske zvjezdarne (zagrebačke, god. 1903.) i kao priznanje njezinoga dosadašnjega rada. Tako je sada uz imena »Germania«, »Gallia«, »Austria« i dr. i ime »Croatia« zabilježeno u svemiru vječnim pismenima.

Planet »Croatia« spada među planetoidne, naime među one malene planete, što kruže oko sunca u pojasu između Marsa i Jupitera. Sada je zemlji najbliži, jer se zemlja nalazi između njega i sunca. Udaljen je sada od nje 300 milijuna km. Prostim ga okom ne možemo vidjeti, jer je vrlo malen, pa se pokazuje kao zvijezda 12. reda. Dapače nema u cijeloj Hrvatskoj dalekozora, kojim bi ga se moglo opaziti, pa ni dalekozorom zagrebačke zvjezdarne. Sada se nalazi kod zvijezde α u Kitu.

Takvih malenih planeta kao »Croatia« poznato je danas do 650.

Život i običaji grčkoga naroda.

II.

Vjera i bogoštovlje.¹

(Nastavak.)

Dimitrije Vac, cand. phil.

Za bolje poznavanje grčkoga naroda najprije ćemo pobliže ogledati njegovu porijeklo i domovinu. Grci pripadaju po srodnosti jezika istoj grani, kojoj pripadaju Slaveni, Germani, Perzijanci i drugi narodi, a svi skupa zovu se jednim imenom Indoevropljani. Pradjedovi sviju ovih naroda živjeli su nekada zajednički i govorili su jednim jezikom, u kojemu je tek vremenom nastala razlika nalik na narječja. Spočetka su Indoevropljani živjeli kao pastiri i nomadi na sjeveru Crnoga i Kaspijskoga mora. No budući da ih je bivalo sve više, to su se sve dalje širili, a time se ujedno ona uska sveza srodstva sve više kidala. U jeziku i u običajima nastajale su razlike, dok napokon nije iščeznuo gotovo svaki spomen na nekadanju zajednicu. Jedan se dio toga velikoga naroda počeo sve niže spuštati niz Balkan i zaustavio se na tesalskoj ravnicu. To je bio narod grčki. Iz Tesalije su išli na zapad i jug, i tako su zaposjeli cijeli peloponeski poluotok, koji se po njima prozvaao — Grčka. Isprva su i u ovoj novoj domovini živjeli po nomadsku, ali kasnije su počeli obrađivati zemlju, što je ujedno i početak njihovoga državnoga uređenja. Od tada zapravo počima i grčka povijest, prosvjeta i život kao jednoga znamenitog naroda u povijesti čovječanstva.

Grci vjerovahu u viša bića kao što i svi poznati narodi, jer toga naroda do sada još nije bilo, koji ne bi imao vjere. No kao što se već čovjek razlikuje i tijelom i duhom od drugoga čovjeka, tako je isto i kod naroda glede vjere. S vremenom dolazi sve više primjesa; bujna narodna mašta uplitala je sve više različitih priča onoj prvoj objavljenjanoj vjeri, koja se po malo tako rekavši izrodila u tako zvanu mitologiju. Veoma je mnogo uticao na mitologiju starih Grka — kako veli i sam Herodot — slavni njihov davni pjesnik Homer. Uopće se

¹ Dr. P. Tomić: Povijest Grčka. Zagreb 1881.

K. Rac: Život starih Grka. Zagreb.

Otto Seemann: Die Götter und Heroen der Griechen. Leipzig 1869.

Preller: Griechische Theogonie und Götter.

I. Müller: Handbuch der klass. altert. Wissenschaft.

vjerovanje Grka ravnalo prema visini njihove prosvjete. Oni, koji su se na osobiti način posvetili službi kojega boga, dotično bogova, zvali su se svećenici. Ovi su svećenici uređivali bogoštovlje t. j. odnosaj između ljudi i bogova, koji se sastoji od molitava, žrtava i zavjetnih darova. Bogove su Grci držali doduše nekim višim bićima, ali ipak sebi sličnima tijelom, naravljju i svim ljudskim potrebama. Razlika je bila između bogova i ljudi ta, što su držali, da su bogovi od njih veći, ljepši, jači i besmrtni. Inače su ti izmišljeni njihovi bogovi imali iste duševne sposobnosti i nagnuća kao što i ljudi: oni se vesele, žaloste, mrze, zlobe i t. d., oni spavaju, da se odmore, jedu i piju. Uzvišenog i pravog pojma o Bogu nijesu Grci ni izdaleka imali — oni su već daleko zalutali. Ovakvim evo izmišljenim bićima iskazivali su Grci (a to su činili i ostali narodi u staromu vijeku) svako štovanje. Njih zazivali u pomoć, njima su se molili i žrtvovali. Osjećali su dakle potrebu vjere, koju su onda stvorili prema svojem shvaćanju. Bogovi im nijesu bili od vijeka, već su s vremenom postali; oni su vladali svijetom. Stanovali su na brdu Olimpu, koje je na medi tesalsko-macedonskoj. Ondje su se oni gostili, jeli su ambrosiju a pili Nektar, dok ih Muse i Charite razveseljavaju pjevanjem i plesanjem.

Grci su vjerovali i u drugi podzemni svijet, kamo idu duše poslije smrti. U tomu podzemnom svijetu zamišljali su si jednoga vladara Plutona ili Had, koji drži čvrsto zatvorena vrata na ulazu u svoje carstvo. Uz to je još stražario na vratima toga carstva strahoviti troglavi pas Kerber. Uokolo toga carstva tekle su rijeke Styx, rijeka mrtvih, Kokyt (jauk), Pyriphlegeton (ognjena rijeka) i Acheron (rijeka stenjanja). Ove su rijeke bile međe tog podzemnog carstva, te se morao svaki preko njih prevesti, koji je htio unići. Duše prevažao je Charon, kojemu je svaki pokojnik morao dati za prevoz obol, zato i među Grci svojim mrtvacima u usta novaca, da mogu platiti prevoz. Grci su dakle vjerovali, da sve duše pokojnih idu u podzemni svijet. Unišavši tako duše u to podzemno carstvo, dođu do rijeke zaboravnosti Lethe, iz koje se napiju i pri tom zaborave posve na prošli zemaljski život, jer bi im inako žao bilo ostaviti svoje roditelje, kuću, prijatelje i drugo. Bila su i dva podzemna suca: Pluton i Persphon, koji su dušama sudili. Pravednici su nagrađeni, oni živu sretno na elysijskim poljanama, a zli su predani zlim božicama Erynijama da ih muče.

Kći Zeusova bila je Pallada Athena, božica rata i prosvjete. Njoj se pripisivalo, da je ljude poučila u sve vrsti obrta i umjetnosti. Žene je naučila presti, tkati itd. Njoj u čast slavile su se znamenite Panathenaeje (svetkovina sviju Atenjana), koja se svetkovina slavila svake četvrte godine na uspomenu, kada se cijela pokrajina ujedinila u jedinstvenu državu. Posvećena joj je bila maslina, pa sova kao simbol mudrosti. Zeus je imao i sina Apolona, koji je bio jedan od najznatnijih bogova. Bog je svjetlosti i života. Ljubi sve, što je lijepo i dobro, a prezire nečisto i neuredno i zlo. Ima i oružje: luk i strijelicu, i njegovoga se luka sve boji. Najznamenitije mu je svojstvo proricanje; zato je i imao proročište u Delphima, gdje je kazivao ljudima volju Zeusovu. Kasnije se držao i bogom sunca. Svi su ga umjetnici prikazivali kao najljepšega boga, jedan takav kip čuva se u Vatikanu u Rimu.

Osim ovih bili su još ovi glaviji bogovi i božice: Hermes, koji je izumio syringu, pastirsku sviralu; vijesnik je Zeusov i glasonoša ostalih bogova, te bog trgovine, Artemida je blizanica Apolonova, božica lova; kasnije su je držali i božicom mjeseca. Umjetnici su je prikazivali većinom kao lovicu s lukom i tuncem. Hefest je bio bog vatre, graditelj i kovač. Kovačnica mu je na Olimpu. Bio je hrom, jer ga je jednoč Zeus bacio s neba. Ares je bio bog rata, a

Afrodita božica ljubavi i ljepote. Grci su vjerovali i u devet Musa (vila), koje su sačinjavale jedan zbor, a na čelu im je bio bog Apolon. Hesiod im spominje i imena: Kliza, Euterpa, Thalija, Melpomena, Terpsihora, Erata, Polihimnija, Uranija i Kalliopa. Svaka je bila zaštitnica koje umjetnosti. Tako je na pr. Kliza bila zaštitnica povijesti, Melpomena zaštitnica tragedije, Thalija kazališta i t. d.

Uz to su imali i bogova mora i voda. Glavni bog mora bio je Poseidon, brat Zeusov. Carstvo mu je bilo u moru. Znak njegove sile bio je trozub i žezlo, kojim utišava bure i oluje. Po moru se vozi na zlatnim kolima i konjima. Nerej, morski starac imao je pedeset lijepih kćeri, koje su stanovale na onu mora u srebrnoj špilji.

Najveći je bio bog Zeus, kojega su svi ostali bogovi štovali kao vladara živih i mrtvih. Kada dolazi među bogove, svi ga pozdravljaju, a kad sjedne na prijestolje, trese se sav Olimp. Kuća mu je zlatna i stoji na vrhu Olimpa, a stanuje i u zraku i u oblacima, odakle šalje munje, kišu, snijeg i vjetar. Kraljevi su njegovi namjesnici na zemlji i izvršuju njegove zakone. U njegovim je rukama sudbina sviju ljudi i on dijeli ljudima dobre i zle darove. Ima iste slaboće i bludnje kao i ljudi. Pomišljali su ga kao gorostasnoga starca s bujnom kosom i velikim obrvama, koje kada makne, sve se potrese. Njemu u čast prinosile su se žrtve i priređivale znamenite olimpijske igre. Imao je i hram u Olimpiji, koji je bio ukrašen sa skupocjenim umjetninama i sa njegovim kipom, koji je isklesao znani kipar Fidije. Zeusova se žena zvala Hera, prva među božicama. Ona se zauzima za žene i zaštitnica je braka, savjetuje Zeusa, s kojim se često i zavadi, kada joj ne će da otkrije sve tajne.

Tako smo u glavnim crtama upoznali vjeru starih Grka i ponajglavnija njihova božanstva. Svim su bogovima dizali Grci isprva žrtvenike, a kasnije hramove, oko kojih je bio i jedan dio zemljišta (*τέμενος*), a zvalo se sv. mjesto (*ἱερόν*). Na to mjesto nije smio svako stupiti u svako doba. Tu je ujedno bio žrtvenik za krvne žrtve (goveda itd.). Oblik hrama je bio četverokut i u njegovom svetišu bio je po jedan kip dotičnoga boga, čiji je već hram.

Jedan od najljepših hramova bio je Partenon, hram božice Atene na atenskoj akropoli. Građen je u V. vj. pr. K. U tom je hramu bio glasoviti kip Atene Partenos (A. djevice) poznatog kipara Fidije. Kip je bio drven, obložen zlatom i bjelokošću. Lice, vrat, ruke i noge bile su od bjelokosti, a haljine, obuća i oružje od suhoga zlata. Najljepši ures hramova bili su stupovi. Kako sam prije spomenuo, imali su Grci i svoje svećenike i svećenice. Zadaća im je bila da paze, da se vrše bogoštovni obredi, koji je država naredila. Svećenici su morali biti neporočni, ugledni i posve zdravi, pa su ih stoga Grci veoma štovali. Nosili su dugu kosu i haljinu bez pojasa, koja je bila bijela ili bagrena. Osim svećenika imali su i vrače, jer su vjerovali, da se bogovi javljaju ljudima znacima ponajviše u snu, i te znakove da mogu tumačiti jedino ljudi nadareni proročkim darom — vrači. Bilo je također i takvih, koji su vračali i iz žrtava, pa po lijetu ptica i slično. Tu valja istaći Zeusova orla i Apolonova kopca. Tko bi želio da vidi znak, otišao bi na zgodno mjesto, licem bi se okrenuo prema sjeveru i čekao bi. Ako je ptica osvanula na zapadu i letjela na istok (s lijeva na desno), donosila je sreću; obratno — nesreću. Vrače su Grci veoma cijenili i to već od najstarijih vremena. Tako ih spominje i veliki dramski pjesnik Sofoklo u svojim dramama. Išli su i u rat. Prije bitke običavalo se prinositi žrtvu, i ako je vrač rekao, da nije žrtva povoljna bogovima, nijesu ratovali.

Bogovi su uvijek općili s ljudima dajući im savjete, ali ne na svima mjestima, već samo na mjestima odabranima. Takva su se odabrana mjesta zvala proročišta (*uavetia*). Najstarije je proročište bilo boga Zeusa u Dodoni u Epiru, a najglasovitije Apolonovo u Delfima. (O tome ću govoriti napose u sljedećem broju.)

Grci su se također i molili bogovima za ishoda i zapada sunca, prije i poslije jela i prije svakoga znamenitijega čina. Ruku nijesu sklapali, već su iskrenuli dlanove ravno preda se ili u vis. Obično su molili stojeće i otkrile glave. Znameniti grčki filozof Platon u svojem djelu »Zakoni« (*Nómoi*) veli za molitvu, da je ona za dobroga čovjeka nešto najljepšeg i najboljeg. Svaki se molio onomu bogu ili božici, koju je već trebao.

Isto su tako proklinjali i prisizali (*δρκος* = prisega). Koji je krivo prisegao, bio je oštro kažnjen. Uz molitve rado su davali i zavjetne darove (*ἀγῶματα*), osobito proročištima u Delfima i Dodoni. Osim toga su primali i krvne i nekrvne žrtve (*θυσίαι*) u čast bogova. Krvne su žrtve bile: goveda, svinje, koze, a vrlo rijetko divljač i ribe. Nekrvne: peciva, plodovi i t. d.

I tako smo se u glavnim crtama upoznali sa vjerom Grka u njihove bogove i sa bogoštovljem. Kada čovjek vidi ovako fantastično vjerovanje, plod bujne mašte ovoga naroda, koji se inače u drugim nekim granama znanosti i umjetnosti visoko uzdigao, upravo se čudi. No s druge nam je strane ovo jasnim dokazom, kako svaki narod nužno mora imati kakvu takvu vjeru, koja je bar donekle odsjevnutrinje ljudske duše. Grci su tražili istinu i nastojali su da svojim umom razjasne tajne, koje su im se nužno nametale, ali tu je bio njihov um slab; trebalo je višega svjetla, koje je kasnije narodima objavilo najuzvišeniju religiju.

Uspon na Keopsovu piramidu.

(K našoj slici.)

E. V. 2

Čitatelji našega »Krijesa«, koji prate roman »Priča hijeroglifa« sigurno su kod opisa piramida zaželjeli vidjeti bar naslikane te gorde spomene egipatske slave. Dobrotom našega prijatelja, koji nam je pribavio fotografiju jednog (sjevernog) dijela Keopsove piramide, mogosmo ispuniti tu želju.

Potonji je opis zališan, jer nam ga je lijepo i živo opisao naš Megal Eirenon u prvom broju.

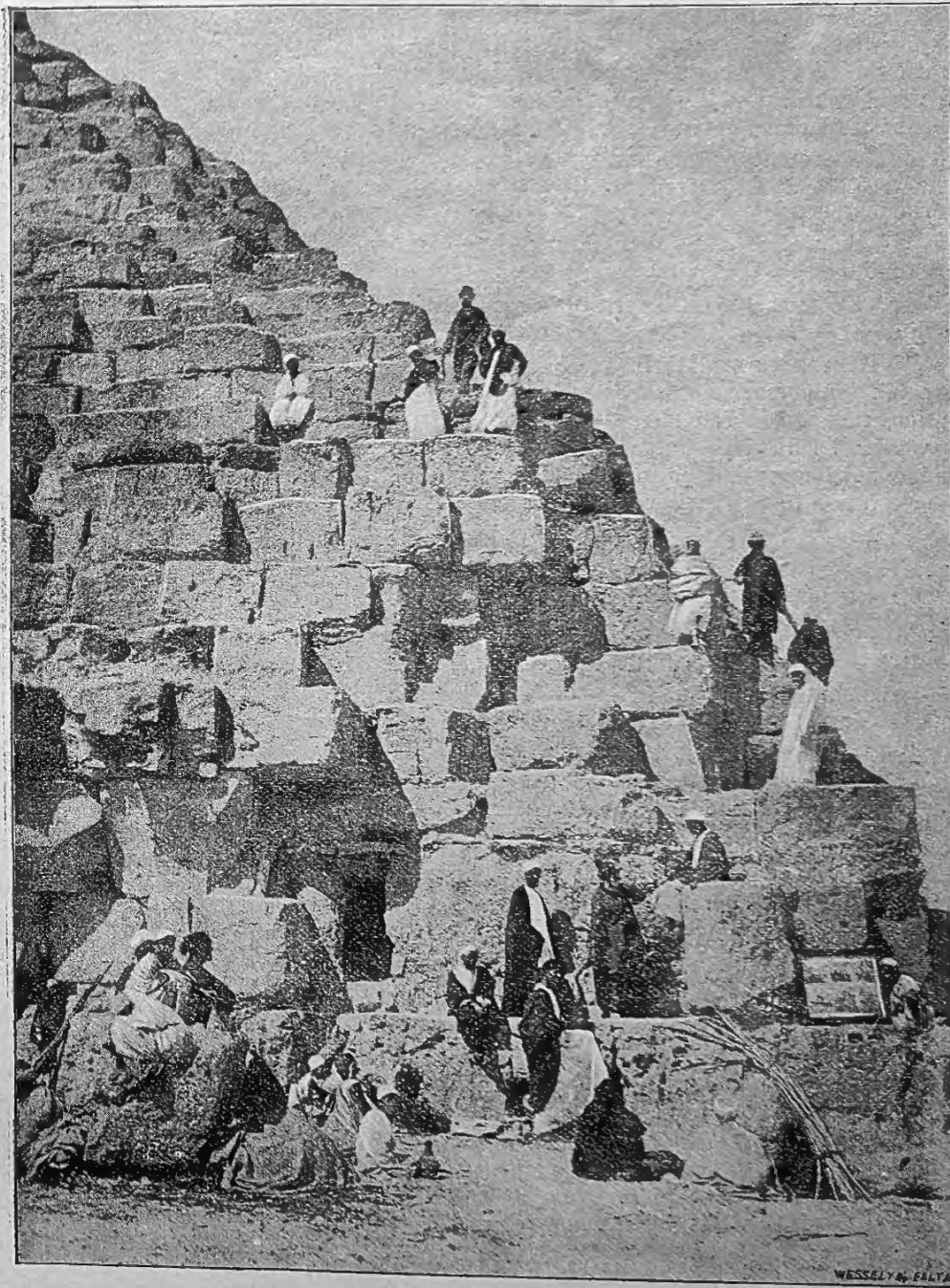
Pred operacijom.

(Ritmirana proza.)

6—6.

Klaviru je sjela — a ja sam gledao i slušao.

Gledah, kako joj prsti prebiru tipke klavira — sve one crne — Gledah, kako joj pogled pada tamo daleko — daleko — i gledah suzu u modrome oku — suzu mi ovu tumačili oni akordi — teški i bolni i tužni — sve ko da šapću: »Sutra — sutra — sutra!«

Uspon na Keopsovu piramidu.

Tek Svevišnji znade, hoće li igda više, hoće li ruka ova izvoditi sličnih akorda? — Hoće li, kao nekad, veseliti srca naša laganom živom igrom, a mili joj pijev pjevati pjesmu »Života«? Hoće li — kao nekad — kad zvjezdice zlatne zatitraju nebeskim svodom, pričati priče i zvonkim glasom maštu nam gonit, da stvara iz živih joj riječi proljetno mirisno cvijeće i jasmin i žuti jaglac i ljubicu plahu, na kojima jutarnja rosa odrazuje rumen zore? Hoće li blagi joj smješak sladići časove našeg veselja? — Hoće li gorkom suzom da otre bol naših jada? — Hoće li igda više — —? tako su, tako pitali oni akordi i svaki ton i svaki drhtaj zraka.

»Sutra«, je rekao stari kirurg — — oh ovaj »sutra« — da nikada samo ne dođe.

»Dā, nema druge, operacija je nužna«, tako su glasile riječi sviju — baš sviju — —

Da znadem, gdje bih našao gorska jezera ili vrelo vode žive? Da znadem, da bih joj pomoći mogle rumene zrake zore i velo šarene duge il' pjevanje rajske ptice, tada bih pošao tamo — daleko, daleko i ne bih žalio ruku, neka se žulje, pa neka i žuljevi puknu, nek brizga krv — krčeći trnje i granje na putu — i noge neka umorne klecaju, nek klone tijelo — žalio ne bih — makar bih do- vijek tražio tu rajsku pticu, pa velo duge i rumene zrake zore. — —

— »Majo, reci mi, reci« — zapita bratac mi mali — »reci što operacija znači?»

»Ništa — ništa — majčina suza i zjenice očeva oka.«

»Ne, nemoj majo, ded reci, reci« — nastavi mališ. »Znam, sutra ćeš poći, pa bi se operirati htjela ti sama, a mene bi rado ostaviti kod kuće — ovdje — znadem ja, znadem.«

»Miljena mazo« — dahnu mu majka, a suza joj kane na zlaćani pram mališa — i nedade plač, da dalje što sinčiću reče.

»Miljena majo — znaš, dobar ću biti uvijek, ne ću te nikada ljutiti i slušat ću svaku ti želju, ali uzmi der uzmi — lijepo Te molim, malenog Tihu sa sobom i on bi se s tobom operirati htio.«

»Majčina nado — znaj, ja sam ti bolesna teško — sutra ću poći — da riješim se zla ili života — —«

»Ne znam što veliš, majko.«

»O znam, da ne znaš — ta kako bi shvatiti mogo, sinčiću mili — — al puštaj to — glē, kako ti lijepo krevetac spremila Zlata, ded pođi — usni — —«

»Ne puštam te majo — s tobom ću — s tobom poći.«

Davno su, davno veće utrnuli luči i svjetla — davno je mrka noć prekrila crnijem velom sav ovaj svijet — tek jedan je prozor još uvijek bio rasvjetljen.

Uz glasovir još je uvijek sjedjela ona i prstima vješto prebirla tipke glaso- vira — sve one crne, a pogled joj padao tamo daleko — daleko. U modru joj oku blistala suza — suzu su ovu tumačili oni akordi — teški i bolni i tužni, sve ko da viču: »Praštaj se svijetom — ne znaš, što donijet će — sutra.«

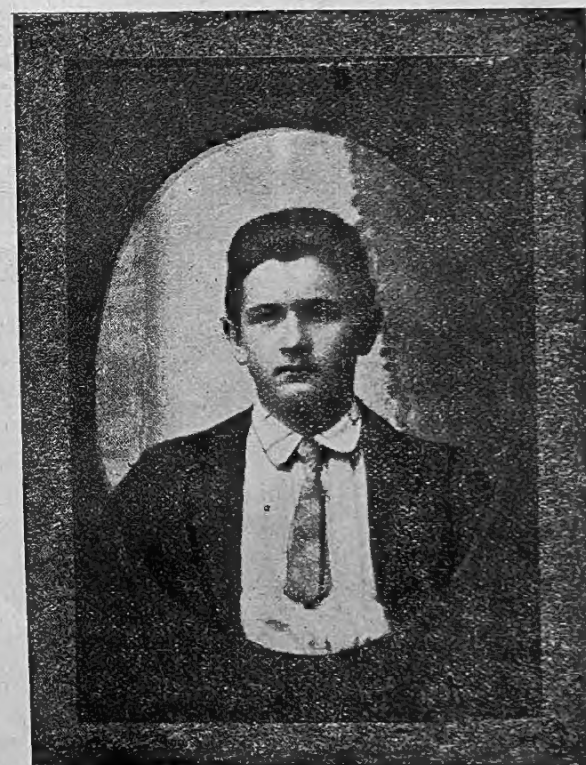

Smrt našega druga Ivana Zl. Majcana.

Osljek.

Ivan Berti, VII. gimn.

Sitna je kiša sipala — a mi smo stajali na groblju kraj otvorenog groba! S lipe spustio se lagano žuti list — laki ga povjetarac nosio, dok ga nije spustio tamo u onu otvorenu raku — izgubio nam se u majčinom krilu za — uvijek ispred očiju — kao i on što se izgubio, za koga je raka bila iskopana.

Svakome se u oku suza caklila — svakoga je u dubinu duše potreslo udaranje zemlje o škrinju, jer smo ga svi tako voljeli — ljubili i štovali. A bio je to i zaslužio. Bio je svakome vjeran drug, prema svakome susretljiv i uslužan i nije žalio ni truda ni muke, da pomogne drugu svome, samo ako je mogao. Nijesu ga ljubili samo drugovi njegovi, bio je štovan i od gg. učitelja svojih — i njih se neugodno dojmila vijest o smrti njegovoj — jer su u njemu izgubili zdušna i dobra učenika.

Bio je vazda otvoren, nikada nije tajio svojega mišljenja, znao je pohvaliti, što je hvale vrijedno bilo i znao pokuditi, što je zlo bilo, znao podići palo, a ohrabriti klonulo.

U učenju je svom bio marljiv, a u vladanju učtiv. Težio je za naobrazbom, jer je poznavao rane naroda svoga, znao je što ga boli i pati, pa si je bio preduzeo i kao cilj svoga života postavio korist i sreću naroda svoga i slavu Boga. Znao je da narodu našem treba ljudi čvrste desnice i željezne volje — znao je da mu treba čestitih i poštenih ljudi, koji će ga voditi kroz ovu tamu u ovoj današnjoj borbi života i dovesti do sigurne pobjede — do luke spasa.

Da — sve ovo je on znao, pa je zato i težio svim silama, da steče nužnu naobrazbu — da izliječi rane narodu — da mu bude danas sutra od koristi. Ali »čovjek snuje — a Bog određuje« veli narod. Tako i njega u naponu mladenačke snage, usred najplemenitijih težnja, pokosi nesmiljena smrt i ote nam ga iz naše sredine. Otela nam ga tijelom iz naše sredine, kosti njegove počivaju u krilu majčice zemlje — ali duh njegov, nastojanje njegovo ostaje među nama.

Dne 6. studenoga o. g. je bilo — — Duša njegova rastala se tijelom i posla pred prijestol Previšnjega, da primi od Njega zasluženu nagradu. A mi kličemo milome drugu: pokoj mu vječni!

O vladanju.

Iur. V. Cicak.

2. Pozdravljanje.

Mnogo se uljudnosti pokazuje pristojnim pozdravom.

Poznatu gospođu treba mladi čovjek da pozdravi s poštovanjem. Šešir mora dosta duboko skinuti i malo se nagnuti.

Nelijepo je samo rukom dotaknuti se šešira. To je dozvoljeno samo među tijesnim prijateljima. Damu, s kojom nijesmo dobro poznati, ne smijemo na ulici nagovoriti. Ako nam poznata osoba dolazi u susret s desne strane, onda moramo šešir skinuti lijevom rukom, i obratno.

Ako idemo u društvu s prijateljem, moramo — ako on koga pozdravi — i mi šešir skinuti.

Sin je dužan pozdraviti roditelje i stariju braću i rođake skinuvši šešir.

U salonu dozvoljava se mladom čovjeku, da damama iz osobitog štovanja ruku poljubi.

U svim slučajevima treba da mladi prvi pozdravi starijega.

3. Govor.

Prekomjerno brzi govor protivi se dobrom vladanju, ali i prespori — jer je nenaravan i nalíči na afektaciju. Riječi se ne smiju gutati. Nelijepo je rabiti tuđi jezik u društvu, gdje bi se mogli i svojim poslužiti. Isto je tako ružno govoriti u raznim narječjima. Neumjesno je, ako netko vodi u društvu glavnu riječ. Takav nam, ako je i duhovit, dosađuje. Uvijek treba prije da promislamo, što ćemo reći. Smiješica kao i svaštica treba se u društvu što više klonuti. Osobito

se moramo u govoru čuvati citata, tuđih riječi, kao i fraza. Kićenog govora neka se svaki kloni! Najbolji je jednostavni govor. Treba govoriti »kratko, ali jezgrovito«. Govor treba popratiti lijepim, mirnim kretanjima ruke i malim naklonima ili gibanjem tijela. Ne valja ni previše mahati rukama i glavom, ali nije ugodno za druge, kada govornik pripovijeda kao da je iz drveta. Ako tko pripovijeda kakovu šalu, ne smije se pri tom sam smijati. Kod toga izgubi šala pola vrijednosti. Osobito je neumjesno u društvu s nekim šaputati ili govoriti jezikom, koga svi ne razumiju, a najgore je dakako namigivati.

Vladanje naše — uopće — mora da je dostojanstveno, ali ne opet majestetično, neka bude odraz svijesne i plemenite nutarnjosti.

„Ludendo discimus.“

Jednostavni pokus reakcije.

Izrežimo iz običnog pisaćeg papira ribicu u obliku kako to pokazuje naše slika (oči, škrge i peraja naslikajmo tintom, da bude ljepše). U smjeru dulje osi pa sve do blizu glave izrežemo kanal »a«, koji je širok 2 mm, a svršava okruglim izrezom »b«. Položimo li ovu ribu oprezno na površinu vode, koju smo nalili u veliku kakovu zdjelu ili tanjur, pa ako u »b« kanemo kap ulja, to će se najednom riba početi gibati vodom. To biva zato, jer se ulje hoće raširiti po površini vode. Jedini mu je izlaz kanal »a«, kroz koji

ono doista struji, no jer je otvor uzak, to se na protivnoj strani rada tlak, koji tjera laku ribicu.

Za pokus je dobro bilo kakovo ulje, makar i ricinusovo. U »b« ćemo kapnuti najlaglje, ako umočimo tanki kakav prutić ili olovku u ulje. Na vrsku će se načičiti kaplja, koju ćemo oprezno spustiti u »b«.

Za svaki novi pokus treba načiniti novu ribu i uzeti čistu vodu.

Svaštice.

Kako su stari Rimljani liječili zubobolju. Kod nas ne samo na selima nego i u gradovima mnogi sve prije pokušaju, a onda tek idu liječniku. Takvima bi trebalo preporučiti, da pokušaju liječiti i po načinu starih Rimljana, pa će možda taj lijek »pomoići«. Da uopće ne zaboli zub, preporučivali su njihovi magičari jedno sredstvo, da se naime svakoga mjeseca pojedju dva parcovca. Koga je pak već bolio zub, tomu su između tolikih »lijekova« preporučivali ovaj »važni lijek«. Nek se ulijeva u uho eliksir, koji se pripravlja tako, da se u cedrovu ulju skuha otpaci puževa i vrabaca. Isto tako je bilo vrlo »lijekovito« sredstvo srce od bjelouške, u koje se jednostavno zagrizlo bolesnim zubom. Jednako su preporučivali vosak, žuč od bika i kozje mlijeko, ako se poslije toga isperu usta sa žalfijom, zaslađenom alatkim šipkom. Kako vidimo, rimski su magičari još štošta više znali preporučivati od naših baba vračara na selima.

Car Napoleon I. i vjerovanje u zvijezde. Kako su zvijezde uplivala na djela velikoga francuskoga cara Napoleona I. najbolje nam pokazuje njegov životopisac Pflugk-Hartung, koji veli: Kada je jedne noći general Rapp neprijavljen unišao u Napoleonovu sobu, zatekao je cara, kako nepomično stoji pokraj prozora i gleda u zvijezde. Nije ni primjetio, da je tko unišao. General tada udari malo jače nogom, da svrati na se pozornost.

Sada se Napoleon obazre, pride generalu i uhvativši ga za ruku upita ga pokazujući prstom prema nebu: »Vidite li ondje? To je moja zvijezda, koja mi se uvijek pokaže prije velikih događaja. Ona mi zapovijeda, da stupam naprijed, ona je znak moje postojane sreće«.

Slično se dogodilo u noći god. 1811., kada je zaklinjao Napoleona kardinal Fesch, da se više ne upušta u nikav rat. Napoleon dovede kardinala k prozoru, te reče: »Pogledajte onu zvijezdu gore! Znajte, to je moja zvijezda«.

Sumnjivo. — Vaša drama nije baš loša — ali biste mogli ispustiti peti čin.

— Čudnovato! To mi već rekoše četvorica dramaturga, ali svaki bi htio, da koji drugi čin ispustim.

Za svaki slučaj. — Koliko čina ima vaša drama?

— Tril... No za svaki slučaj sačinjava već i prvi čin potpunu cjelinu.

Seoski brico svome šegrtu: Zubi se vade ovako: Jednom rukom pograbiš pacijenta za grlo da ne viče, a drugom vadiš zub.

1. Ispuštajka.

Božo Petrović „Upitnik“.

Bez „e“ hitro, brzo plovi
neizmjernim morem zraka,
a s „e“ znade vraški mučit
nesrećnika jadnog daka.

2. Ispuštajka.

Franta Burian „Upitnik“.

Bez „r“ biće jeste staro,
skoro veće mrijeti mora;
S „r“ je, brate, varoš jedna
na obali našeg mora.

Umanjivalka.

Franta Burian „Upitnik“.

Ako vel'ka dugo vlada,
tad se svako boji gladi;
umanjena — bolest strašna
skrši mnogi život mladi.

4. Rebus.

Dopunjaljka.

J. M. „Upitnik“.

*	*	*	k	o	muško ime
*	l	*	*		u Slavoniji
*	*	b	a		živi u vodi
*	*	*	e	n	?

Odgonetke zagonetki broja 2.

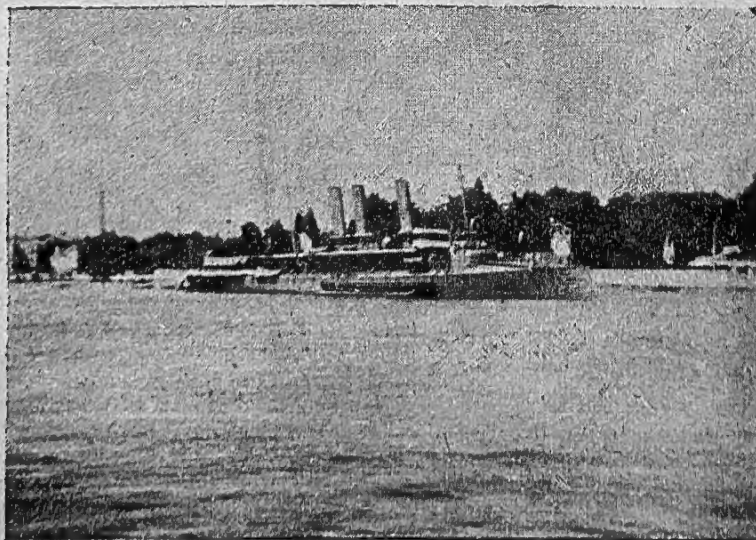
1. Zagonetka: srp, ris, pst.

2. Zagonetni natpis: Ko radi taj ima.

Odgonetalci su: Verica Pucek, Sv. Ivan Zelina; »Upitnik«, Zagreb; Nikola Bručić, gimn. Zagreb; Stjepan Martinčić, gimn., Zagreb i Đorđe M. Gruborović, real. sve; Marijan Virth, gimn. Zagreb 1. i 2.

Errata corrige. U 2. broju u matematičkom sofizmu uvukla se je pogriješka. U 9. retku mjesto $x^2 - 9y = y^2 - 9y$ mora da bude $x^2 - 9x = y^2 - 9y$.

Amateurov kutić.

Talijski ratni brod u Mlecima. Fotografirao Mile Sertić.